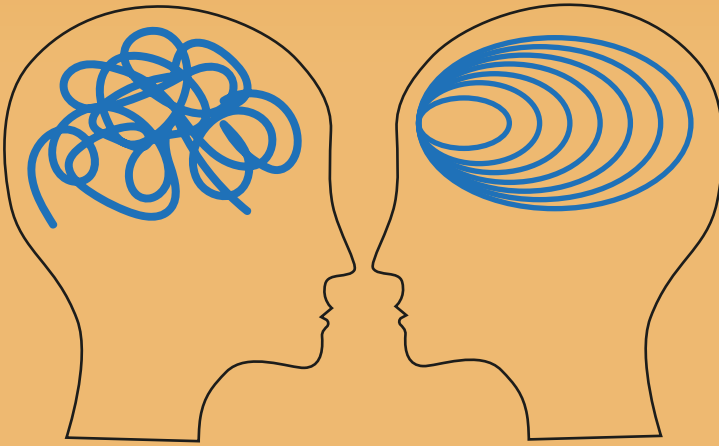

Psikiyatride Formülasyon

Kitap Yayın Yönetmenleri

Cem ATBAŞOĞLU

Mustafa SERCAN

Cem ATBAŞOĞLU, Prof. Dr.

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakóltesi'ni 1988 yılında bitirdi. Psikiyatri uzmanlık eğitimini Ankara Üniversitesi Tıp Fakóltesi Psikiyatri Anabilim Dalı'nda 1993'te tamamladı. 1998'de doçent, 2004'te profesör unvanını aldı. Ankara Üniversitesi'nde Tıp Fakóltesi Psikiyatri Anabilim Dalı Nöropsikiyatri Birimi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Disiplinlerarası Sinir Bilimleri Anabilim Dalı ve Beyin Araştırmaları – Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde görev yaptı ve 2016 yılında emekli oldu. Halen serbest hekim olarak çalışıyor ve eğitim araştırma etkinliklerini sürdürüyor. Türk Nöropsikiyatri Derneği'nin resmi bilimsel yayını olan Nöropsikiyatri Arşivi'nin psikiyatri yayın yönetmenliğini yaptı; yayın kurulunda çalışmaya devam ediyor. Başlıca ilgi alanları, nöropsikiyatri, nörogelişimsel bozukluklar, genetik etiyoloji ve psikiyatride tanı ve sınıflandırma sistemleridir.

Mustafa SERCAN, Prof. Dr.

1956 Gaziantep doğumludur. 1981'de İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakóltesi'ni bitirdi. Uzmanlık eğitimini 1987'de İÜ İstanbul Tıp Fakóltesi Psikiyatri AD'de tamamladı. Askerlik görevini Girne Asker Hastanesi'nde yerine getirdi. Zorunlu Hizmeti için atandığı Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde 1989 – 2007 arasında iki yıl uzman hekim ve daha sonra klinik şef yardımcısı olarak çalıştı. 1991'de Psikiyatri Doçenti unvanını kazandı. 2007'de Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tıp Fakóltesi Psikiyatri AD'de öğretim üyesi olarak görev aldı. 2008'de profesörlüğe atandı. 2015'de devlet memurluğundan emekliliğe ayrıldı. 2016- 2022 yılları arasında İstanbul Okan Üniversitesi Tıp Fakóltesi Psikiyatri Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak çalıştı. Halen herhangi bir kurumda çalışmamaktadır. 1990'dan bu yana Türk Nöropsikiyatri Derneği ve Türkiye Psikiyatri Derneği'nde farklı organlarda yönetici olarak görev aldı. Merkez Onur Kurulu Üyeliđi, Psikiyatri Yeterlik Kurulu Başkanlığı görevlerini yürüttü. Adli Psikiyatri ÇB, İnsan Hakları ve Etik ÇB, Ruhsal Travma ve Afet Psikiyatrisi ÇB, Nörobiyoloji ÇB, Psikiyatri ve Türkçe ÇB, Krize Müdahale ve İntiharı Önleme ÇB üyesidir. 2011'den bu yana Psikiyatride Güncel Dergisi Yayın Kurulu'nda görevlidir. Halen Yayıncılık Kurulu Üyeliđi ve Psikiyatri 'de Güncel Genel Yayın Yönetmenliği görevlerini yürütmektedir. Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları'nda Adli Psikiyatri Kılavuzu (2007, 2014), Şizofreni ve Diğer Psikotik Bozukluklar- Temel Kitap (2018), Sürücü Ehliyeti ve Psikiyatrik Muayene Yönergesinin (2011) yazarlarındandır. Adli Psikiyatri Kılavuzu (2007), İntiharı Anlama ve Müdahale Temel Kitabı (2019) ve Psikiyatride Rapor Düzenleme Kılavuzu (2019)'nun Yayın Yönetmenliğini yaptı. Çalışmaları afet psikiyatrisi, etik ve adli psikiyatri alanlarında yoğunlaşmıştır.

© 2023 Türkiye Psikiyatri Derneği (*Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında Türkiye Psikiyatri Derneği'nin yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.*)

ISBN: 978-605-73240-4-7

TPD Yayınları Sertifika No: 46243

1. Baskı: Mart 2023, Ankara

Baskı Adedi: 1000

Kitap Yayın Yönetmenleri

Cem ATBAŞOĞLU

Mustafa SERCAN

TPD Yayıncılık Kurulu adına

Yayın Sorumlusu

Güneş Devrim KICALI

Kapak İllüstrasyonu

BAYT ltd. Şti.

Yayın Hizmetleri

BAYT Bilimsel Araştırmalar Basın Yayın ve Tanıtım Ltd. Şti.,

Ziya Gökalp Cad. 30/31, 06420 Kızılay, Ankara

Tel: (0312) 431 30 62

www.bayt.com.tr

Baskı:

Miki Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Matbaacılar Sanayi Sitesi

1516/1 Cad., No: 27, Yenimahalle / Ankara

Tel (0312) 395 21 28

Matbaa Sertifika No: 48302

Baskı Tarihi: 10 Mart 2023

Psikiyatride Formülasyon

Kitap Yayın Yönetmenleri
Cem ATBAŞOĞLU
Mustafa SERCAN

TÜRKİYE PSİKİYATRİ DERNEĞİ

İçindekiler

Yazarlar	vii
Sunuş	ix
Önyazı	x
Bölüm 1 Vaka Formülasyonunun Genel İlkeleri ve Biyopsikososyal Model	1
<i>Cem ATBAŞOĞLU</i>	
Bölüm 2 Kanıt mı Kanaat mı? Kanıtlar Hakkında Kanaat mı?.....	24
<i>Selçuk CANDANSAYAR</i>	
Bölüm 3 Çok Boyutlu Tanı?.....	38
<i>Ölcay YAZICI</i>	
Bölüm 4 Genel Tıp ile Psikiyatrinin Ara Yüzü	47
<i>Berker DUMAN</i>	
Bölüm 5 Psikiyatride Genel Tıbbi Değerlendirmenin ve Laboratuvar İncelemelerinin Katkısı ..	59
<i>Halise DEVRİMCİ ÖZGÜVEN, Kazım Cihan CAN</i>	
Bölüm 6 Ölçekler Neyi Ölçer? Ölçek – Tanı ve Formülasyon İlişkisi Nedir, Nasıl Olmalıdır?.....	81
<i>Ömer AYDEMİR</i>	
Bölüm 7 Nöropsikiyatrik Değerlendirme	93
<i>Yavuz AYHAN, M. Kâzım YAZICI</i>	
Bölüm 8 Nöropsikiyatrik Olgu Formülasyonunda Nöropsikolojik Testlerin Yeri.....	128
<i>Öğret ÖKTEM</i>	
Bölüm 9 Psikiyatride Somatik Tedavilere Yönelik Formülasyon	147
<i>Bora BASKAK</i>	
Bölüm 10 Nörogelişimsel Bozukluklarda Klinik Görünüm ve Psikiyatrik Formülasyon	169
<i>Yasemin HOŞGÖREN, Direnç SAKARYA</i>	
Bölüm 11 Psikiyatride Kültürel Formülasyon	179
<i>Can CİMLİ</i>	
Bölüm 12 Psikodinamik Formülasyon ve Psikoterapi	205
<i>İşıl VAHİP</i>	
Bölüm 13 Psikoterapi ve İlaçla Sağaltımın Birlikte Uygulanması	224
<i>E. Timuçin ORAL, Peykân GENÇOĞLU GÖKALP</i>	
Bölüm 14 Olgu Formülasyonunda Ruhsal Travma	237
<i>Münevver HACIOĞLU YILDIRIM</i>	

Bölüm 15	Bilişsel-Davranışçı Vaka Formülasyonu	249
	<i>Erhan ERTEKİN</i>	
Bölüm 16	Psikiyatrik Olgu Formülasyonunda Cinsel İşlevler ve Bozuklukları	269
	<i>Ejder Akgün YILDIRIM</i>	
Bölüm 17	Psikiyatrik Olgu Formülasyonunda Cinsel Kimlik	285
	<i>Koray BAŞAR</i>	
Bölüm 18	Adli Psikiyatrik Olgu Formülasyonu: Erginlerin Ceza Sorumluluğu	293
	<i>Mustafa SERCAN</i>	
Konu Dizini		319

Yazarlar

Cem ATBAŞOĞLU, Prof. Dr.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD (Emekli), Ankara

ORCID: 0000-0002-8211-6095

Ömer AYDEMİR, Prof. Dr.

Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD, Manisa

ORCID: 0000-0003-3050-1263

Yavuz AYHAN, Doç. Dr.

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD, Ankara

ORCID: 0000-0002-4264-6649

Bora BASKAK, Doç. Dr.

Ankara Üniversitesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara

ORCID: 0000-0002-0723-4446

Koray BAŞAR, Doç. Dr.

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD, Ankara

ORCID: 0000-0003-4798-5305

Selçuk CANDANSAYAR, Prof. Dr.

Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD, Ankara

ORCID: 0000-0002-7708-3321

Kazım Cihan CAN, Uz. Dr.

Ankara Şehir Hastanesi Psikiyatri Kliniği, Ankara

ORCID: 0000-0002-9355-2757

Can CİMİLLİ, Prof. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD, İzmir

ORCID: 0000-0002-3024-0027

Halise DEVRİMCİ ÖZGÜVEN, Prof. Dr.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD, Ankara

ORCID: 0000-0003-1547-0040

Berker DUMAN, Doç. Dr.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD, Ankara

ORCID: 0000-0001-9807-8989

Erhan ERTEKİN, Prof. Dr.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD, İstanbul

ORCID: 0000-0001-9137-6887

Peykân G. GÖKALP, Prof. Dr.

Maltepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD (Emekli), İstanbul

ORCID: 0000-0003-4288-8469

Münevver HACIOĞLU YILDIRIM, Doç. Dr.

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları SUAM, İstanbul

ORCID: 0000-0001-5241-1619

Yasemin HOŞGÖREN, Öğr. Gör.*Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD, Ankara*

ORCID: 0000-0003-3384-8131

Timuçin ORAL, Prof. Dr.*İstanbul Ticaret Üniversitesi Psikoloji Bölümü (Emekli), İstanbul*

ORCID: 0000-0001-7367-3351

Öget ÖKTEM, Prof. Dr.*İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, Nöroloji AD (Emekli), İstanbul*

ORCID: 0000-0002-2880-0929

Direnç SAKARYA, Uz. Dr.*Serbest Hekim, Uppsala/İsveç*

ORCID: 0000-0001-6082-902X

Mustafa SERCAN, Prof. Dr.*Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD (Emekli), Bolu*

ORCID: 0000-0003-4375-7022

Işıl VAHİP, Prof. Dr.*Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD (Emekli), İzmir*

ORCID: 0000-0001-6841-6422

M. Kâzım YAZICI, Prof. Dr.*Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD (Emekli), Ankara*

ORCID: 0000-0002-0963-2747

Olca YAZICI, Prof. Dr.*İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD (Emekli), İstanbul*

ORCID: 0000-0001-6235-0901

Ejder Akgün YILDIRIM, Prof. Dr.*Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları SUAM, İstanbul*

ORCID: 0000-0002-8620-1254

Sunuş

Bir uzmanlık derneğinin en büyük zenginliği, mensupları ve alanın ihtiyaçlarını gözeterek mücadele geçmişi ve bunun en önemli yapı taşı olan bilimsel ürünleri ile dolu bir kitaplığı var edebilmesidir. Türkiye Psikiyatri Derneği kitapları, bilimsel bilginin harmanlandığı, psikiyatrik uygulama sınırlarının tanımlandığı, alanında en yetkin bilim insanlarının kaleme alınan ruh sağlığı alanında uluslararası ölçekte örnek kaynaklardır. Kitaplığımıza yeni eklenen Psikiyatride Formülasyon kitabı da referans bir eserdir ve böylesi bir kılavuzun hekimler için ulaşılabilir olması hepimiz için gurur kaynağı olmuştur.

Bu eser ile alanın ihtiyacı olan bir kitap daha okuyucusu ile kavuşacak, derneğimizin bilim emekçisi mensuplarınca üretilen her ürün gibi bu kitap da bilimsel zenginliğimizi daha da perçinleyecektir.

Bu kıymetli eserin hazırlanmasında emeği geçen bilim, dayanışma ve etik adına bilgilerini bizlerle buluşturan meslektaşlarım olan yazarlara, editörlere ve derneğimizin yayıncılık kuruluna Merkez Yönetim Kurulumuz adına şükranlarımı sunuyorum, bu kitabı tutan ellere, tüm bilim sevdalılarına yeni bilgilerin kapısını açacak keyifli okumalar diliyorum.

Bilim, Etik ve Dayanışma ile.

Ejder Akgün YILDIRIM

Türkiye Psikiyatri Derneği Başkanı

Önyazi

Psikiyatride formülasyon psikiyatr için mesleki uygulamanın olmazsa olmazıdır. Ne var ki olabildiğince nesnel ve sistematik olmazsa “yiğidin yoğurt yiyişi” olup bireysel beceri ya da hüner olarak kalır.

Ruh sağlığı uzmanlarının seçimleri olan tedavi yöntemlerinden bağımsız olarak olguları ortak bir dille sunmaları istendiğinde zorlandıkları bilinir. Bu uzmanlık eğitimini de eğitim görenleri de zorlayan bir durumdur. Uzmanlar bir olguyu çoğunlukla ya ayrıntılı bir psikodinamik formülasyonla ya da “biyopsikosozyal” modeli diye yüzeysel bir bilgi karması ile sunarlar. Bu sunum çoğunlukla tedavi yaklaşımı içermez.

Bu durum bilimsel sistematik bir uygulama olma iddiasındaki meslek dalımız için uygunsuz bir durumun ifadesi olacaktır. Özellikle psikiyatri eğitiminde her eğiticinin öğrencilerine kendi yoğurt yiyişini öğretmesinin bilimsellikle bir ilgisi olmasa gerekir. Bireyler arası farklılıklar tümüyle ortadan kaldırılamasa da bireyler arasındaki ortak hüner ve becerilerin artırılması bilimsellik temeline uygun bir amaç olur.

Buradan yola çıkılarak psikiyatride formülasyon psikiyatri uzmanlık eğitiminin de olmazsa olmazıdır. Ne yazık ki dünya genelinde psikiyatri uzmanlık eğitiminde olgu formülasyonunun öğretilmesi, bu alana verilen vurguya bağlı olarak programdan programa ve programların içinde farklılık göstermektedir.

Güvenilirliği sağlama almaya öncelik veren ve kuramsız betimlemeye dayalı olmayı hedefleyen DSM-III, kırk yıllık bir zaman dilimini geride bıraktı. Bu kırk yıl genelde tıbbın, özelde psikiyatrinin bilimsellik temelini güçlendirme iddiasındaki yükselmeyi de getirdi. Bir yandan da kuramsız (atheoretical) sınıflama yaklaşımı biyopsikosozyal bireşimini öne çıkardı. Bu gelişmeler yeni kavramlarla, yeni tartışmalarla geldi ve psikiyatrik formülasyon terimi de bunlardan biri. “Formülasyon” teriminin tartışılmaya DSM III ile başlanması bir rastlantı olmasa gerek. Cleghorn, 1985’teki “Formulation: a pedagogic antidote to DSM-III” başlıklı yazısında formülasyonu “sistemin göz ardı ettiği veya açıklayamadığı verilerin bir açıklaması ve varsayımsal açıklaması” olarak tanımlar. Ona göre DSM III sınıflandırma sistemi bir hastalığın patogenezi anlamadığı veya bir hastalığın seyrini tahmin etmediği için, bir tanıyı desteklemek için formülasyon gerekir.

Yirminci yüzyılın üç çeyreği psikiyatrik bozuklukların biyolojik, psikolojik ya da sosyal yönlerine tekil olarak odaklanmış modellerin güçlenmesi ve birbiriyle tartışmasıyla geçti. Ancak üçüncü çeyreğin sonunda bu tekil alanların bilgisi derinleştikçe insanla ilgili bu alanların etkileşim içinde olduğu ve birinin dışarıda bırakılmayacağı noktasında uzlaşma oluştu. Biyopsikosozyal yaklaşımın kavramsal ve uygulamalı sorunları olsa da ruh hekimliğinin etkin bir tedavi uygulamak için insanla ilgili çok alanın etkileşimini göz önüne alması, bu alanlardan veri toplaması ve bu verilerden bir çerçeve oluşturması zorunluluğu göz ardı edilemez.

Psikiyatrik bozuklukların formülasyon gerektirmesinin kendine özgü gerekçeleri var. Kuramsız tanı bir yandan psikiyatrinin bulgudan çok belirtiyeye dayalı bir bilgi alanı olmasına bağlıdır. Ancak bir yandan da ruhsal bozuklukların bedensel bozukluklara göre daha yüksek bir olasılıkla çoklu nedene dayanmasının etkisi yadsınamaz. Bu gerekçeler aynı zamanda formülasyon için de geçerlidir.

Bu kitap mesleki uygulamada ve eğitimde yüksek gereksinim olmasına karşın ülkemiz psikiyatrisinde pek az konuşulan formülasyon konusuna başlangıç oluşturmuş bir Psikiyatride Güncel sayısından yola çıkılarak hazırlandı. Türkiye Psikiyatri Derneği Yayıncılık Kurulu kitap önerisini getirerek cesaret verdi. Aradan geçen zamanda ülkemizde konunun geniş boyutta tartışmaya açılması yanında meslek ortamında gereksinimin daha çok farkına varıldığına ilişkin işaretler de kitabı hazırlamak için cesaretimizi artırdı. Kuşkusuz daha iyisi olanaklı ama daha iyisini geleceğe bırakıp yapabildiğimizi ortaya çıkarmayı seçtik. Öte yandan kitabın hazırlıkları uzun sürdü. Bir kısmı yazarlardan ama daha da çoğu kitap yayın yönetmenlerinden kaynaklanan gecikme için yazarlarımızdan ve okurlarımızdan özür dileriz.

Kitabın okur önüne çıkmasında TPD Yayıncılık Kurulu, yazarlarımız ve BAYT çalışanları olmak üzere katkıda bulunan herkese teşekkür ederiz.

Cem ATBAŞOĞLU, Mustafa SERCAN

1 Vaka Formülasyonunun Genel İlkeleri ve Biyopsikososyal Model

Cem ATBAŞOĞLU

Giriş

Bu bölümün bir amacı, vaka formülasyonunun neden gerekli olduğunu anlatmaktır. Ardından, psikiyatrik vaka formülasyonunun genel ilkelerini sunmaya ve diğer bölümlerdeki özgül bilgiler için bir çerçeve oluşturmaya çalışacağım.

Vaka Formülasyonu Nedir?

Hekimlik, *hastalıkları* önleme ve tedavi etme işidir. Dolayısıyla, tıbbi bilgi denildiğinde vakalara değil *hastalıklara* ilişkin genel bilgiyi anlarız: Her bir vakaya uyarlanabilecek olan, yani genellenmesi mümkün olan tanımlar, sınıflandırmalar, yerleşik bilgiler ve yeni araştırma sonuçlarından oluşan bir bilgi bütünü. Hekimin, her bir hastanın kendine özgü niteliklerini fark etmesi ve dikkate alması gereklidir, ancak bu ayrımı yapabilmek için, öncelikle, genellenebilen bilgisi olmalıdır.

Nitekim, tıp eğitimi kural olanı öğrenmekle, genellenebilen bilgiyle başlar. Vaka örnekleri ile çalışılırken dahi, amaç hastalıkların genel özelliklerini, ortak noktalarını öğrenmektir. Kişiye özgü niteliklerin önemi de teslim edilir ve öğretilir; ne var ki, bireysel özelliklerin ve durumların da hesaba katılması için bilginin yanı sıra belli beceri ve tutumlar da gereklidir. İşte bu, vakaya özgü bir formülasyon oluşturmak demektir. Hasta olan kişiye ve başvuru biçimine ait özellikler, tanı ve tedavi ortamı, içinde yaşanan kültür gibi birçok etmen dikkate alınır.

Vaka formülasyonu, bir hastanın başvurduğu andan başlayıp, tanıya, sonra da tedaviye ilerleme sürecinde, tedavi kararından önceki akıl yürütme ve yargıya varma sürecidir. Hekim, formülasyonu (i) belli bir hastanın klinik görünümünün nasıl oluştuğunu açıklamak ve (ii) o hastaya özgü bir yaklaşım planı yapmak amacıyla oluşturur. Adli psikiyatrik raporlar da tanı ve uzman görüşünün yanı sıra vaka formülasyonu gerektirir.